

УДК 94: 327

Ігор Дацків

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН НАПРИКІНЦІ ХХ СТ.

Розглянуто питання міжнародної співпраці між Україною та Республікою Польща; узагальнено напрями дипломатичної взаємодії між ними та обґрунтовано принципи, за якими будуються добросусідські відносини між цими двома державами.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, відносини, співробітництво, зовнішня політика.

Впродовж 1990–х рр., реалізуючи зовнішньополітичну програму, схвалену Верховною Радою України і затверджену Президентом, українське дипломатичне відомство визначило основні напрями та пріоритети, сформулювало цілі та завдання своєї діяльності, намітило короткотермінові та довготермінові перспективи. Попри те, що Україна проводить політику на розбудову відносин із численними країнами Європи і світу, розвиток багатоаспектних взаємин із Польщею носить пріоритетний характер.

Становлення відносин між Україною і Республікою Польща, як незалежних держав, стало можливим завдяки змінам у Європі наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Взаємини між обома державами набули нового виміру і поступово переросли в тісне політичне, економічне, наукове та культурне співробітництво, що характеризується нині як стратегічне партнерство.

Відтак, співпраця між Україною і Польщею почала формуватись, зважаючи на тривалу історичну традицію, географічні, історичні, культурні та демографічні чинники, що продовж століть зближували ці держави і народи.

Стосунки українського і польського народів мають багатовікову і трагічну історію. В минулому були приклади добросусідства, спільної боротьби з ворогами, звичайно й те, про що не хотілося б згадувати, але історію не перепишеш. ХХ ст. було періодом реалізації національних інтересів наших народів, що породжувало конфлікти і драматичні події, які на сьогоднішній день створили психологічний бар'єр у вигляді синдрому упередженості негативних стереотипів, а то й проявів ворожості. Особливо закарбувалися в пам'яті трагічні події останньої світової війни та повоєнних років.

Нині на порозі ХХІ ст. Україна і Республіка Польща здобули можливість творити власну долю у мирних і демократичних взаємовідносинах, як кожний окремо, так і разом як сусіди. На сучасному етапі розвитку людського суспільства, що має перехідний характер, саме на співпраці, а не на взаємних звинуваченнях можна вирішувати проблеми міжнародної безпеки, ліквідації загрози воєнних конфліктів, вирішення екологічних проблем, допомоги бідним народам. Адже і Україна і Польща, як найбільші країни Центрально-Східної Європи, мають досвід і ресурси співпраці в галузі державної влади, місцевого самоврядування, господарства, торгівлі, розв'язання паливно-сировинних і екологічних проблем, зовнішньої і оборонної політики з метою створення ефективної системи європейської безпеки, науки, культури, освіти, покращення статусу етнічних і релігійних меншин на підставі міжнародного права і демократії.

Загалом необхідність розбудови міждержавних відносин між Україною і Республікою Польща обумовлювались об'єктивними потребами і національними інтересами та відображалися у концепціях зовнішньої політики обох держав.

Українсько-польські відносини виходять за рамки двостороннього співробітництва, бо геополітична ситуація об'єднала держави у визначенні єдиного зовнішньополітичного курсу – інтеграція у європейські структури. В 1996 р. партнерство обох держав визначене як стратегічне. Сьогодні найважливішим результатом партнерства є те, що на рівні національних еліт досягнуте взаєморозуміння у важливості налагодження добросусідства і не сприйняття давніх взаємних претензій і образ. Історія українсько-польських відносин у кінці ХХ – початку ХХІ ст. досі недостатньо досліджена на науковому рівні. В даний період історії події розвивалися настільки динамічно і драматично, що об'єктивно породили розходження в оцінках.

Метою цієї статті є об'єктивний аналіз розвитку українсько-польських відносин із моменту отримання Українською незалежності і до цього часу. У статті відповідно до даної мети поставлені наступні завдання: розкрити основні напрями співпраці; дати характеристику сучасного стану відносин України з країнами Європи взагалі та з Польщею зокрема; проаналізувати динаміку розвитку міждержавних відносин; намітити основні шляхи розвитку відносин, дати рекомендації по їх вдосконаленню.

Серед українських науковців, які зробили внесок у вивчення досліджуваних нами питань можна виділити праці Л. Зашкільняка та М. Крикуна [1], Л. Стрільчук [2], Н. Чорної [3] та інших. У вивченні досліджуваної наукової проблеми важливе місце займають тематичні збірники загального характеру, зокрема «Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи» [4], «Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє» [5], «Україна на міжнародній арені» [6] та інші. У цих виданнях вміщено різноманітні матеріали про глибокі трансформації європейського геополітичного простору, що мали місце наприкінці ХХ ст. та обумовили початок нового етапу українсько-польських взаємин, розглянуто основні етапи співпраці обох сторін і чинники, що на неї впливають.

Окремою групою в опрацьованій історіографії доречно виділити праці польських дослідників, серед яких особливо вартісними є дослідження Я. Драуса [7], В. Зайончковського [8], Б. Бердичовської [9], А. Месжка [10] та інших.

Формування міждержавних взаємин між Україною та Республікою Польща відбувалися у несприятливих історичних умовах. Після Другої світової війни обидві країни опинилися у сфері впливу Радянського Союзу, і з цього випливає, що офіційні контакти між нашими державами в цей період були мінімальними. Проте слід зазначити, що Україна будучи активним учасником радянсько-польського співробітництва, активно брала участь у співпраці між українськими і польськими підприємствами, а саме: Київське об'єднання «Електронмаш» і польська фірма «Матронекс»; заводи «Ура» і «Мера-Зап» в Польщі то. Підприємство кранів в Одесі; Львівське об'єднання «Електрон» і Варшавський завод телевізорів.

Не можна обійти увагою і співпрацю в культурних і наукових сферах. Досить тісно співпрацювали університети Києва та Кракова, Львова і Любліна, Харкова і Вроцлава, Тернополя і Жешува діяли між двома державами науково-дослідні інститути: електрозварювання, кібернетики, ядерної фізики, біології, історії [11, с. 330].

Починаючи з 1989 р. в Польщі та Європі відбулися революційні зрушення: розпад Ради економічної взаємодопомоги, Варшавського договору, перші демократичні вибори та прихід до влади демократичного уряду. Ці події сприяли тому, що Польща почала самостійно торувати шлях до нових суспільно-політичних і економічних відносин, тобто відбулося формування нової Польщі [12, с. 13].

16 липня 1990 р. Верховна Рада УРСР прийняла «Декларацію про державний суверенітет», а вже 28 липня цього року Сейм Республіки Польща утвердив ухвалу, в якій привітав прийняття Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет, як вираз прагнення України до незалежності. В Ухвалі також мовилося про бажання поляків співіснувати з українцями як рівними та близькими [13, с. 226]. Відтак, у посткомуністичній Польщі відбувся процес офіційного перегляду власної історичної політики щодо східних сусідів, насамперед до України.

На міждержавний рівень відносини між Україною і Республікою Польща вивів візит до Києва 13 жовтня 1990 р. міністра закордонних справ Польщі Кшиштофа Скубішевського. Була підписана українсько-польська Декларація про дружбу і співпрацю, котра містила усі ознаки міждержавного договору. У Декларації сторони заявляли про своє прагнення до утвердження між ними як суверенними державами добросусідських відносин, про підтримання і розвиток взаємовигідної співпраці [11, с. 334].

1 грудня 1991 р. уряд України виніс питання про підтвердження Акту про незалежність на всенародне обговорення. 2 грудня Республіка Польща була першою державою, яка визнала незалежність України.

Отже, проголошення незалежності України та зміни у глобальному геополітичному становищі на початку 1990-х рр., а також подолання біполярності міжнародних відносин створили специфічні умови переходу дипломатичної діяльності України та Республіки Польща на новий рівень [14, с. 75].

Одним із нагальних питань, яке постало перед незалежними урядами, було налагодження міждержавних відносин, яке б посприяло визначенню пріоритетів майбутнього зовнішньополітичного курсу держави.

Упродовж першої половини 1990-х рр., реалізуючи зовнішньополітичну програму, схвалену Верховною Радою України, українське дипломатичне відомство все таки визначало основні напрями та пріоритети, сформулювало цілі та завдання своєї діяльності, намітило коротко-та довгострокові перспективи.

Після проголошення незалежності України стосунки між українцями та поляками набули нового позитивного імпульсу. У своєму подальшому розвитку, виходячи із національних інтересів обох незалежних держав, ці відносини суттєво впливають на стан регіональної безпеки.

Принципи дипломатичних відносин України з Польщею поступово закріплювалися у Конституції України, в Законах України «Про державну службу», «Про дипломатичну службу», у

Віденській Конвенції про дипломатичні зносини 1961 р., у Віденській Конвенції про консульські зносини 1963 р. та ін. [14, с. 75–76].

За ствердженням В. Чігака відносини між Україною та Республікою Польща засновані були на п'ятих чинниках, спільних для обох теренів, а саме: стратегічно-географічному, політично-оборонному, економічно-господарському, соціально-демографічному, традиційно-історичному [11, с. 335–336].

Отже, обидві держави в нових геополітичних реаліях трансформованої Європи прагнули до відносин приязного та взаємовигідного характеру. Фактично саме на цьому етапі закладалися ті передумови для подальшого конструктивного розвитку українсько-польських відносин, які надалі дозволили їм вийти на рівень порозуміння та стратегічного партнерства.

Важливим етапом у формуванні нової системи двостороннього співробітництва став перший офіційний візит Президента України Л. Кравчука до Республіки Польща у травні 1992 р. Він започаткував традицію українсько-польських зустрічей на найвищому рівні. Під час візиту – 18 травня 1992 р. – укладено базовий договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між двома державами.

Наступним кроком у поглибленні двосторонніх зв'язків став офіційний візит в Україну Президента Польщі Л. Валенси 24–25 травня 1993 р. Одним із головних його результатів було створення Консультаційного комітету Президента України та Президента Республіки Польща, метою якого стало поліпшення координації спільних дій у галузі транскордонного співробітництва. Перші засідання Консультаційного комітету відбулися наприкінці травня (Київ) і в листопаді (Варшава) 1993 р. Хоча офіційно, як своєрідний механізм «гарячих ліній» між президентами, він почав діяти за обоюсторонньою згодою ще з квітня 1993 р. [15, с. 4].

Позицію Польщі щодо України чітко сформулював під час візиту до Києва 9–11 лютого 1994 р. міністр закордонних справ Республіки Польща Б.Геремек: «Наш інтерес полягає в посиленні незалежності України і Білорусі, інакше Польща стане останньою фортецею, «полем битви» між Сходом і Заходом, що було б для нас не вигідно» [16, с. 284]. Тому в ході зустрічі навіть висунуто ініціативу щодо включення України до франко-німецько-польської парламентської співпраці у межах «веймарської групи»

Відтак, під час візиту-відповіді міністра закордонних справ України А. Зленка до Варшави у березні 1994 р., прийнято Декларацію міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про засади формування українсько-польського партнерства, де особливо наголошувалося на європейському контексті двосторонніх відносин.

Україну також цікавила повноцінна робота в структурах Центральноєвропейської ініціативи, асоційованим членом якої вона була з 1994 р. Польща, яка на той час головувала в ЦЄІ, підтримала це прагнення України під час зустрічі міністрів закордонних справ країн – членів ЦЄІ в Кракові у квітні 1995 р. і двосторонніх українсько-польських консультацій у Варшаві у липні 1995 р. [15, с. 4].

Загалом уже з 1994–1995 рр. Польща певним чином стала виконувати «цивілізаційну місію» щодо України – представляла інтереси нашої держави на міжнародній арені. Водночас можна говорити про певну пасивність в українсько-польських відносинах у період 1993–1995 рр. Відтак, керівництво Республіки Польща не дало згоди на допомогу Україні щодо входження до Вишеградської групи та в реалізації проекту створення зони безпеки та стабілізації в Центрально-Східній Європі, пропеговане Президентом України Л. Кравчуком 1993р. Реалізуючи свої зовнішньополітичні пріоритети, орієнтовані на розвиток відносин із Брюсселем, Польща приєдналась до позиції Заходу про ядерне роззброєння України [17].

Українсько-польські відносини вийшли на рівень стратегічного партнерства після підписання Президентами – Л. Кучмою та А. Квасневським – Спільної заяви «До порозуміння і єднання» у травні 1997 р.

Стратегічне партнерство означає, насамперед, співзвуччя позицій з основних питань міжнародної безпеки та інтеграції з європейськими та євроатлантичними структурами. Як результат, активізувалися контакти на всіх рівнях – загальнодержавному, міжгалузевому, підприємницькому, науковому, культурному. Пожвавив свою роботу також Консультаційний комітет. На нього покладено функції координатора всіх видів українсько-польського співробітництва.

Водночас, наприкінці ХХ ст. відносини між Україною та Польщею стали дещо прохолоднішими. Серед причин, що призвели до такої ситуації, можна назвати активізацію українсько-російських взаємин. Зокрема, 26 травня 1997 р. підписано «Великий договір» між Києвом і Москвою, через що сформувалася думка про Україну як таку, що наближена до Росії. Польща, зі свого боку, також намагалася розвивати активні відносини з Російською Федерацією, оскільки є залежною від російських енергоносіїв [18, с. 80].

Таким чином, визначальними чинниками становлення українсько-польських відносин були геополітичні зміни останнього десятиріччя ХХ ст., а саме: подолання протидії Схід-Захід, падіння комунізму, переорієнтація низки держав на засади цінностей демократії. Крах Радянського союзу і поява на світовій арені нових незалежних гравців, пострадянських держав, започаткували у світовому співтоваристві переоцінку цінностей і руйнацію тривалого домінування Росії на «євразійському просторі».

Як і Україна, так і Республіка Польща здобули незалежність і стали окремими, повноправними суб'єктами міжнародного права. У зв'язку з цим, оскільки обидві країни є найближчими сусідами, почали будуватись стратегії майбутніх міждержавних взаємин, зважаючи на переоцінку історичних та геополітичних чинників. Держави зуміли знайти спільну єдність і започаткували перші сторінки своїх відносин на демократичних засадах, без претензій на території і впродовж багатьох наступних років напрацювання, що відбулися за цей період, вилились у співпрацю рівня стратегічного партнерства.

Загалом підтримка і розвиток рівня партнерства між Україною і Польщею значно залежить від збереження нинішніх політичних контактів, зміцнення суспільного діалогу, а також успіху реформаторської політики в Україні. Отже, незважаючи на наявність багатьох проблемних моментів, в загальному українсько-польські відносини мають хорошу динаміку розвитку. За умови дотримання послідовного зовнішньополітичного курсу двома державами зміцнення двосторонніх взаємин спроможне допомогти Україні укріпити власні позиції на міжнародній арені, сприятиме зміцненню економіки та європейській інтеграції.

Список використаних джерел

1. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів /Л.Зашкільняк, М. Крикун. – Львів, 2002. – 752 с.
2. Стрільчук Л. В. Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): монографія /Л. Стрільчук. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 607 с.
3. Чорна Н. Україна і Польща: історіографія відносин (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.) / Н. Чорна. – Вінниця: П П Балук І.Б., 2014. – 416 с.
4. Україна в ХХ столітті (1900–2000 рр.): в 2 х ч. – Ч 1. Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анот. іст. хроніка / Від. ред. С. В. Віднянський. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2001. – 310.
5. Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє: Зб. наук. пр. / Таїсія Зарецька (заг. ред.). – Ч. 2. – К., 2002. – 238 с.
6. Україна на міжнародній арені. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – Кн. 1. / В. В. Будяков (упоряд.); Г. Й. Удовенко (ред.). – К., 1998. – 734 с.
7. Драус Я. Дослідження польсько-українських стосунків у 1991–2008 роках: нарис проблематики / Я. Драус // Чорноморський літопис. Науковий журнал. – 2010. – Випуск 1. – С. 32–41.
8. Зайончковський В. Восточная Европа в польской дипломатии / В.Зайончковський // Pro et Contra. Т. 3. – № 2. – Весна 1998. – С. 39–52.
9. Berdychowska B. Idee spuszczzone ze smyczy.W rocznice Aktu Niezaleznosci Ukrainy / B. Berdychowska, Henryk Wujec // Gazeta Wyborcza. – 2010. – 24 sierpnia.
10. Meszka A. Stosunki polsko-ukrainskie w latach 1989–2004 / A. Meszka. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/polityka-zagraniczna/931-stosunki-polsko-ukrainskie-w-latach-1989-2004>.
11. Ільчук І. Історичні та геостратегічні передумови становлення Українсько-польських взаємин у новому геополітичному просторі (кінець 1980-х – початок 1990-х рр.) / І. Ільчук // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Вип. 13. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 329–338.
12. Васильєв Д. Українсько-польські відносини наприкінці ХХ ст. / Д. Васильєв, Л. Чекаленко // Нова політика. – 1998. – № 4. – С. 13–17.
13. Хакула Л. Україна й українці в офіційному та медійному дискурсах сучасної Польщі (перша половина 1990-х років) / Л.Хакула // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Збірник наукових праць. – Випуск 3–4. – Львів: Ін-т українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, 2010–2011. – С. 222–232.
14. Биркович Т. І. Принципи дипломатичних відносин між Україною та Польщею у сучасний період / Т. І. Биркович // Гуманітарні науки. – 2009. – № 1. – С. 75–78.
15. Киридон А. Україна – Польща: сучасний стан і перспективи узгодження зовнішньополітичних орієнтирів / А. Киридон // Історія України. – № 13–14 (749–750), квітень, 2012. – С. 3–9.
16. Україна в сучасному геополітичному вимірі: теоретичні і прикладні аспекти / За ред. Ф. М. Рудича. – К.: МАУП, 2002. – 488 с.
17. Геополітика: Україна в міжнародних відносинах: Україна – Польща. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.readbooks.com/book/183/6482.html>
18. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: Підручник / Л. Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.

Ігорь Дацків

СТАНОВЛЕНИЕ УКРАИНСКО-ПОЛЬСКИХ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В КОНЦЕ ХХ ВЕКА

Рассмотрены вопросы международного сотрудничества между Украиной и Республикой Польша; обобщенно направления дипломатического взаимодействия между ними и обоснованы принципы, по которым строятся добрососедские отношения между двумя государствами.

Ключевые слова: Украина, Республика Польша, отношения, сотрудничество, внешняя политика.

Igor Datskiv**FORMATION OF UKRAINIAN AND POLISH DIPLOMATIC RELATIONS LATE IN XX CENTURY**

The question of international cooperation between Ukraine and the Republic of Poland; summarizes areas of diplomatic interaction between them and justified principles on which built good relations between the two countries.

Key words: Ukraine, Republic of Poland, relations and cooperation, foreign policy.

УДК 94(73): 327 Б. Обама**Максим Годлевський****ФАКТОР «РОЗУМНОЇ СИЛИ» В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ США В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ ЗА АДМІНІСТРАЦІЇ БАРАКА ОБАМИ**

У статті розглядаються зміни у зовнішній політиці США за адміністрації Барака Обами. Головний акцент спрямовується на зміщенні геополітичного фокусу в азійсько-тихоокеанський регіон, що обумовлено прагненням Вашингтона зберегти і зміцнити свої позиції в нових умовах економічного та військового піднесення Китаю. В контексті даного регіону важливим компонентом американської зовнішньої політики є застосування доктрини «розумної сили», що включає в себе як визнання багатьох «центрів сили», співробітництво з суб'єктами міжнародних відносин, так і зберігання права застосування військової сили, пояснюючи її цілі та наслідки.

Ключові слова: зовнішня політика, США, азійсько-тихоокеанський регіон, «розумна сила», Барак Обама.

Прихід до влади в США Б.Обами супроводжувався внесенням в американську зовнішню політику низки суттєвих коригувань. Одним з найважливіших нововведень стало зміщення геополітичного фокусу США в азійсько-тихоокеанський регіон. Збереження за США глобального лідерства у Вашингтоні стали безпосередньо пов'язувати з успішністю на тихоокеанському напрямку. Величезний потенціал регіону, що динамічно розвивається, все впевненіше закріплюється в ролі центру світової економіки і політики, і стрімке посилення в ньому позицій Китаю, який нерідко позиціонується в якості стратегічного конкурента США, об'єктивно сприяли тому, що Вашингтон висунув це як найважливіше зовнішньополітичне завдання, а саме розширення сфери впливу США в АТР

Процес зміни влади в США в кінці 2008 та початку 2009 років супроводжувався активним пошуком свіжих ідей і рішень тих складних проблем, які дісталися у спадок від адміністрації Дж. Буша-молодшого. Одним з найбільш важливих результатів такого пошуку стала публікація доповіді «США і Азійсько-Тихоокеанський регіон: стратегія безпеки для адміністрації Б. Обами», презентація якого відбулася 11 березня 2009 р. у Вашингтоні [1]. Проект очолив один з найстаріших американських дипломатів, які спеціалізувалися на азійській проблематиці, Дж. Келлі. Він займав пост заступника держсекретаря з АТР в 2001-2005 рр. і входив у так звану «команду Пауелла – Зеліка» в держдепартаменті, яка виступала за більш зважений підхід до вироблення зовнішньополітичних пріоритетів адміністрації Дж. Буша-мол.. Крім того, на презентації виступили й інші автори документа: керівник Програми стратегічних досліджень Центра військово-морського аналізу адмірал Майкл Мак-Девітт, президент Тихоокеанського форуму в Гонолулу Ральф Косса, директор Інституту стратегічних досліджень Національного університету оборони Патрік Кронін і співробітник Інституту оборонного аналізу Бред Робертс. Загальне керівництво проектом здійснював Центр нової американської безпеки, заснований в лютому 2007 р., близьким до керівництва демократичної партії колишнім помічником заступника міністра оборони в адміністрації Клінтона К. Кемпбеллом і М. Флаурною, яка була призначена заступником міністра оборони з політичних проблем. Таким чином, проект претендував на вироблення деякого зовнішньополітичного консенсусу між помірними консерваторами і правими демократами з питань здійснення стратегічного курсу в АТР нової адміністрації Білого дому. Ключовим інструментом автори доповіді вважають «розумну силу», яка проявлялась б у поєднанні «жорсткої», тобто військової та економічної потужності з «м'якою» силою публічної дипломатії. У свою чергу «м'яка сила» США повинна включати в себе насамперед такі елементи як поглиблення і розширення переговорних процесів, економічне і культурне залучення регіональних держав і еліт, інвестування в професійну освіту, відновлення механізмів публічної дипломатії, прийняття на себе основних зобов'язань по забезпечення екологічної та енергетичної безпеки. Достатньо ґрунтовно була